

ЛЕКЦІЯ 2

Тема: СВІТОВЕ СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО: АГРАРНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ КРАЇН І РЕГІОНІВ

Мета лекції: сформувати у студентів системне уявлення про сучасну просторову організацію світового сільського господарства, закономірності формування аграрної спеціалізації країн і регіонів та роль природно-кліматичних, економічних, технологічних, демографічних і політичних чинників у розвитку аграрного виробництва.

Розкрити уявлення про провідні аграрні регіони світу, їх товарній спеціалізації, ролі міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією, технологічним відмінностям між країнами та сучасним трансформаціям аграрного сектору під впливом зміни клімату, цифровізації, глобалізації та необхідності забезпечення продовольчої безпеки.

Завдання лекції зрозуміти сутність міжнародної аграрної спеціалізації; знати основні аграрні регіони світу та характерні для них галузі рослинництва і тваринництва; уміти пояснювати причини формування спеціалізації окремих країн; визначати місце провідних держав у світовому виробництві та торгівлі продовольством; аналізувати вплив клімату, земельних ресурсів, технологій, ринків і державної політики на структуру сільського господарства.

Ключові поняття лекції: *Світове сільське господарство; аграрна спеціалізація; міжнародний поділ праці; аграрний регіон; товарне землеробство; плантаційне господарство; зернова спеціалізація; олійні культури; глобальні агропродовольчі ланцюги; продовольча безпека; точне землеробство; аграрний експорт; продуктивність; кліматична адаптація; сталий розвиток сільського господарства.*

План

1. Світове сільське господарство та його місце у глобальній економіці.
2. Поняття аграрної спеціалізації та чинники її формування.
3. Основні типи аграрної спеціалізації країн світу.
4. Аграрна спеціалізація Європи.
5. Сільське господарство Північної Америки.
6. Аграрна спеціалізація Латинської Америки.
7. Сільське господарство Азії.
8. Особливості аграрного виробництва Африки.
9. Сільське господарство Австралії та Океанії.
10. Україна у світовій системі аграрної спеціалізації.
11. Міжнародна торгівля та глобальні агропродовольчі ланцюги.
12. Сучасні тенденції трансформації світового сільського господарства.

1. Світове сільське господарство та його місце у глобальній економіці

Сільське господарство є однією з найдавніших і водночас стратегічно найважливіших сфер господарської діяльності людства. Його головна функція полягає у виробництві продовольства, кормів для тварин, рослинної сировини для промисловості та, дедалі більше, сировини для біоенергетики й біоекономіки. Сучасне світове сільське господарство необхідно розглядати не лише як сукупність рослинництва і тваринництва. Воно є основою складної глобальної агропродовольчої системи, до якої входять:

- виробництво насіння, добрив, засобів захисту рослин і сільськогосподарської техніки;
- первинне сільськогосподарське виробництво;
- зберігання і післязбиральна доробка;
- переробка сільськогосподарської сировини;
- транспорт і логістика;
- міжнародна торгівля;
- роздрібна торгівля;
- громадське харчування;
- утилізація та переробка відходів.

Отже, сучасний аграрний сектор є частиною глобальних ланцюгів створення доданої вартості.

За матеріалами FAO, сучасна світова аграрна система характеризується значними відмінностями між країнами за земельними ресурсами, продуктивністю праці, урожайністю культур, рівнем механізації, використанням зрошення та цифрових технологій. Саме ці відмінності значною мірою визначають аграрну спеціалізацію окремих держав і регіонів.

Протягом найближчого десятиліття значення аграрного сектору продовжуватиме зростати. OECD і FAO прогнозують, що до 2034 р. світове виробництво сільськогосподарської продукції та риби збільшиться приблизно на 14 % порівняно з базовим періодом. Основним джерелом цього приросту повинно стати не стільки розширення площ сільськогосподарських угідь, скільки підвищення продуктивності, удосконалення технологій та використання нових сортів і гібридів.

2. Поняття аграрної спеціалізації та чинники її формування

Аграрна спеціалізація — це переважний розвиток у країні, регіоні або окремій аграрній зоні певних галузей сільського господарства чи виробництва певних видів продукції, для яких існують найбільш сприятливі природні, економічні та ринкові умови.

Наприклад:

Канада відома значним виробництвом зернових та олійних культур;

Бразилія — сої, цукрової тростини, кави, цитрусових і продукції тваринництва;

Аргентина — сої, кукурудзи, пшениці та яловичини;

Нідерланди — високотехнологічного овочівництва, квітникарства, молочного тваринництва;

Нова Зеландія — молочного скотарства та вівчарства;

країни Середземномор'я — винограду, оливок, цитрусових, овочів;

країни Південно-Східної Азії — рису, олійної пальми, натурального каучуку, тропічних фруктів.

Формування такої спеціалізації є результатом тривалого впливу комплексу чинників.

Природно-кліматичні чинники

Найважливішими є температура, кількість та сезонність опадів, тривалість вегетаційного періоду, забезпеченість сонячною радіацією, ґрунтовий покрив та водні ресурси.

Наприклад, вирощування рису традиційно тяжіє до теплого і вологого клімату Азії, тоді як пшениця широко поширена в помірних і субтропічних зонах Європи, Північної Америки, Австралії, Південної Америки та Азії.

Земельні ресурси

Великі площі рівнинних земель сприяють розвитку механізованого товарного землеробства.

Саме тому степові та прерійні території США, Канади, Аргентини, України, Казахстану та Австралії стали важливими зонами виробництва зерна.

Економічні чинники

Важливими є:

капіталозабезпеченість господарств; вартість робочої сили; доступ до кредитів; рівень розвитку переробної промисловості; транспортна інфраструктура; відстань до ринків збуту.

Технологічні чинники

Сучасна спеціалізація дедалі сильніше залежить від технологій.

Зрощення, генетика і селекція, високопродуктивне насіння, точне землеробство, супутниковий моніторинг, дрони, автоматизовані теплиці та штучний інтелект дозволяють суттєво змінювати природні обмеження аграрного виробництва.

Наприклад, Нідерланди мають порівняно невелику територію, однак сформували високопродуктивне тепличне овочівництво та квітникарство завдяки інтенсивним технологіям, селекції, логістиці й орієнтації на зовнішні ринки.

Історичні та соціальні чинники

Сучасна аграрна карта світу частково сформувалася під впливом історичних торговельних зв'язків.

Саме історичними процесами пояснюється значна спеціалізація окремих тропічних країн на каві, какао, бананах, цукровій тростині, чаї, бавовнику та інших експортних культурах.

Логіка формування аграрної спеціалізації країни

Природні ресурси та клімат

грунти + температура + опади + водні ресурси + тривалість вегетації

Вибір культур і галузей тваринництва

технології + капітал + робоча сила + селекція + механізація

Продуктивність та собівартість

внутрішній попит + переробка + логістика + доступ до портів

АГРАРНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ КРАЇНИ

експорт → міжнародна торгівля → місце країни на світовому аграрному ринку

Приклад: родючі ґрунти + значні площі ріллі + помірно континентальний клімат → зернові й олійні культури → **Україна: пшениця, кукурудза, соняшник, ріпак, соя.**

Таб. 2. «Аграрна карта світу»: основні центри спеціалізації

Регіон	Провідні культури/галузі	Характер спеціалізації
 США	кукурудза, соя, пшениця, бавовник	зерново-олійна, високотехнологічна
С А Канада	пшениця, канولا, ячмінь	зерново-олійна, експортна
В R Бразилія	соя, кукурудза, кава, цукрова тростина	експортно орієнтована
A R Аргентина	соя, кукурудза, пшениця, соняшник	зерново-олійна
 Китай	рис, пшениця, кукурудза, овочі	інтенсивна багатогалузева
I N Індія	рис, пшениця, бобові,	мусонне землеробство

	бавовник, цукрова тростина	
I D Індонезія	олійна пальма, рис, кава	тропічна
C I Кот-д'Івуар	какао, кава	плантаційно-експортна
 Іспанія	олівки, виноград, цитрусові, овочі	середземноморська
N L Нідерланди	овочі, квіти, молочна продукція	високотехнологічна інтенсивна
A U Австралія	пшениця, ячмінь, ріпак, вівчарство	експортна, посушливе землеробство
N Z Нова Зеландія	молочне скотарство, вівчарство	пасовищна
U A Україна	пшениця, кукурудза, соняшник, ріпак, соя	зерново-олійна, експортно орієнтована

«Країна → продукція → причина спеціалізації»

Бразилія → соя, кава, цукрова тростина → тепло + великі земельні ресурси + технологічне освоєння Серрадо → **потужний аграрний експорт**

Нідерланди → овочі, квіти → дефіцит землі + капітал + тепличні технології + селекція + логістика → **висока продуктивність з одиниці площі**

Канада → пшениця, канولا → великі рівнинні площі + механізація + помірний клімат → **товарне зерново-олійне виробництво**

Індія → рис, пшениця, бобові → мусонний клімат + зрошення + величезний внутрішній продовольчий попит → **інтенсивне продовольче землеробство**

Австралія → пшениця, вівчарство → великі території + дефіцит вологи + пасовищні ресурси → **екстенсивно-інтенсивна експортна модель**

Україна → зернові, соняшник, ріпак, соя → чорноземи + значні масиви ріллі + сприятливе географічне положення → **зерново-олійна спеціалізація**

Порівняння п'яти важливих аграрних моделей

Критерій	U A Україна	E U ЄС	 США	B R Бразилія	 Китай
Характер	зерново-	інтенсивна,	Високо-	експортно	інтенсивна, продовольчо

моделі	олійна	диверсифікована	технологічна товарна	орієнтована	орієнтована
Важливі культури	пшениця, кукурудза, соняшник, ріпак, соя	пшениця, ячмінь, кукурудза, ріпак, овочі, виноград	кукурудза, соя, пшениця, бавовник	соя, кукурудза, кава, цукрова тростина	рис, пшениця, кукурудза, овочі
Земельний фактор	значний	обмеженіший	значний	дуже значний	дефіцит землі відносно населення
Рівень механізації	високий	високий	дуже високий	високий у товарному секторі	високий, але неоднорідний
Цифровізація	активно розвивається	висока	дуже висока	швидко розвивається	дуже швидко розвивається
Основна конкурентна перевага	ґрунти, рілля, зерновий олійні	технології, якість, переробка	продуктивність, масштаб, технології	земля, клімат, масштаб	масштаб виробництва та внутрішнього ринку
Значення експорту	дуже важливе	важливе	дуже важливе	надзвичайно важливе	поєднання значного виробництва з великим імпортом попиту
Основні виклики	війна, логістика, кліматичні ризики, потреба в переробці	клімат, екологічні вимоги, ресурсощадність	вода, кліматичні ризики, деградація ресурсів	вирубання лісів, землекористування, клімат	вода, земля, продовольча безпека

«Чому найбільша країна — не завжди найефективніший аграрний виробник?»

Аграрний потенціал не можна оцінювати лише за площею сільськогосподарських земель. Умовно продуктивність аграрної системи можна представити так:

Аграрний результат = Земля × Клімат × Генетика × Технології × Капітал × Знання × Логістика × Ринок.

Якщо один із компонентів стає критичним обмеженням, значна площа землі сама по собі не забезпечує конкурентоспроможності.

Саме тому **Нідерланди** є цікавим прикладом для агрономів: невелика територія компенсується високою технологічністю, контрольованим середовищем, продуктивною селекцією, спеціалізованою логістикою та орієнтацією на продукцію з високою доданою вартістю.

3. Основні типи аграрної спеціалізації

Умовно у світовому сільському господарстві можна виділити декілька великих типів спеціалізації.

Тип спеціалізації	Основні культури/галузі	Типові країни та регіони
Зернова	пшениця, кукурудза, ячмінь	США, Канада, Україна, Франція, Аргентина, Австралія
Рисівницька	рис	Китай, Індія, В'єтнам, Таїланд, Індонезія
Олійна	соя, ріпак, соняшник, олійна пальма	Бразилія, США, Аргентина, Канада, Україна, Індонезія
Цукрова	цукрова тростина, цукровий буряк	Бразилія, Індія, країни ЄС
Плантаційна тропічна	кава, какао, чай, банани	Бразилія, Кот-д'Івуар, Гана, Кенія, Індія, Шрі-Ланка
Середземноморська	виноград, оливки, цитрусові, овочі	Іспанія, Італія, Греція, Туреччина
Молочно-м'ясна	молоко, яловичина, свинина	ЄС, США, Нова Зеландія
Пасовищна	вівчарство, скотарство	Австралія, Нова Зеландія, Аргентина
Інтенсивне овочівництво	овочі, квіти, насінництво	Нідерланди, Іспанія, Ізраїль

Водночас сучасні держави рідко мають лише один напрям спеціалізації. Великі аграрні країни характеризуються багатогалузевою структурою.

4. Аграрна спеціалізація Європи

Європейське сільське господарство належить до найбільш інтенсивних і технологічно розвинених у світі.

Його характерними рисами є висока врожайність культур, значна механізація, розвинена переробна промисловість, потужна транспортна інфраструктура, високі вимоги до якості й безпечності продукції.

Умовно можна виділити декілька аграрних зон.

Західна і Центральна Європа

Франція має потужне зернове господарство, виноградарство, молочне та м'ясне тваринництво.

Німеччина характеризується поєднанням зернового виробництва, ріпаку, цукрових буряків, картоплі, молочного скотарства та свинарства.

Нідерланди є одним із прикладів високотехнологічної інтенсифікації сільського господарства. Значну роль відіграють тепличне овочівництво, квітникарство, насінництво, молочне тваринництво.

Південна Європа

Іспанія, Італія, Португалія та Греція мають середземноморську спеціалізацію.

Основними культурами є:

виноград;

оливки;

цитрусові;

овочеві культури;

мигдаль;

плодові культури.

Теплий клімат дозволяє отримувати ранню овочеву продукцію, яка постачається на ринки Центральної та Північної Європи.

Центрально-Східна Європа

Польща, Румунія, Угорщина, Болгарія та інші країни характеризуються значними площами зернових, кукурудзи, соняшнику, ріпаку, картоплі та кормових культур.

5. Північна Америка

Північна Америка є одним із найпотужніших аграрних макрорегіонів світу.

Особливо високий рівень розвитку сільського господарства характерний для **США і Канади**.

Однією з характерних рис американського сільського господарства історично стало формування так званих аграрних поясів — agricultural belts.

Виділяють:

Corn Belt — кукурудзяний пояс;

Wheat Belt — пшеничний пояс;

Cotton Belt — бавовниковий пояс;

Dairy Belt — молочний пояс.

Ці поняття сьогодні є дещо умовними, оскільки виробництво стало більш диверсифікованим, проте вони добре демонструють принцип територіальної спеціалізації.

США

США характеризуються високим рівнем механізації та цифровізації. Особливе значення мають кукурудза, соя, пшениця, бавовник, овочеві й плодові культури, а також тваринництво.

Виробництво кукурудзи і сої тісно інтегроване з кормовою промисловістю, тваринництвом, експортом та виробництвом біопалива.

Канада

Канадські прерії є важливою зоною виробництва пшениці, ячменю та ріпаку.

Канада стала одним із світових центрів виробництва каноли — різновиду ріпаку зі спеціально сформованими показниками якості олії та насіння.

6. Латинська Америка

Латинська Америка є одним із найважливіших експортно орієнтованих аграрних регіонів світу.

Найпотужнішими аграрними країнами є Бразилія та Аргентина.

Бразилія

Бразилія має надзвичайно диверсифіковане сільське господарство.

Ключовими напрямками є:

соя;

кукурудза;

цукрова тростина;

кава;

апельсини;

бавовник;

скотарство;

птахівництво.

Особливо показовим є розвиток виробництва сої у регіоні Серрадо. Завдяки селекції, корекції кислотності ґрунтів, застосуванню добрив і сучасних технологій території, які раніше вважалися обмежено придатними для інтенсивного землеробства, перетворилися на одну з найважливіших аграрних зон світу.

Аргентина

Аргентина має значні площі родючих земель Пампи.

Основними напрямками є:

соя;

кукурудза;

пшениця;

соняшник;

скотарство.

Поєднання родючих ґрунтів, великих земельних масивів і сприятливого клімату створило умови для розвитку масштабного товарного землеробства.

Тропічні країни регіону

Колумбія та країни Центральної Америки традиційно мають значне виробництво кави, бананів, цукрової тростини та тропічних плодів.

7. Сільське господарство Азії

Азія є найбільшим за чисельністю населення аграрним регіоном світу.

Для неї характерне співіснування традиційного дрібнотоварного землеробства та надзвичайно технологічних аграрних систем.

Китай

Китай є одним із найбільших виробників сільськогосподарської продукції у світі. Важливими культурами є:

рис;
пшениця;
кукурудза;
овочі;
плодові культури;
чай;
бавовник.

Водночас значне населення і зростаючий попит на корми роблять країну великим учасником світової торгівлі аграрною продукцією.

Індія

Сільське господарство Індії значною мірою залежить від мусонів.

Основними культурами є рис, пшениця, бобові, цукрова тростина, бавовник, чай, олійні культури та спеції.

Особливе значення має поєднання продовольчих культур із традиційними експортними культурами.

Південно-Східна Азія

Таїланд і В'єтнам відомі значним виробництвом та експортом рису.

Індонезія та Малайзія сформували потужну спеціалізацію на виробництві пальмової олії.

У В'єтнамі також важливе місце займає кава.

Отже, Азія є класичним прикладом регіону, де аграрна спеціалізація безпосередньо пов'язана з високою густотою населення, кліматом, зрошенням та історичними традиціями землеробства.

8. Африка

Африка характеризується великим аграрним потенціалом, однак рівень його реалізації суттєво відрізняється між країнами.

У багатьох державах сільське господарство залишається важливим джерелом зайнятості населення.

У рослинництві можна виділити дві великі групи культур: продовольчі культури внутрішнього споживання: кукурудза, просо, сорго, маніок, ямс, батат;

експортні культури: какао, кава, чай, бавовник, банани, квіти, тропічні фрукти.

Кот-д'Івуар і Гана мають виражену спеціалізацію на какао.

Кенія відома виробництвом чаю, кави та продукції квітникарства.

У Північній Африці важливими є пшениця, ячмінь, оливки, цитрусові, овочі та фініки.

Головними обмежувальними чинниками розвитку сільського господарства значної частини Африки залишаються дефіцит води, деградація земель,

недостатня інфраструктура, обмежений доступ дрібних фермерів до технологій, фінансування та якісного насіння.

Саме Африка є одним із регіонів, де майбутнє світового аграрного виробництва значною мірою залежатиме від підвищення врожайності вже використовуваних земель.

9. Австралія та Нова Зеландія

Австралія має порівняно невелику чисельність населення, великі земельні ресурси та значну орієнтацію аграрного сектору на експорт.

Спеціалізація:

пшениця;

ячмінь;

ріпак;

Україна належить до держав зі значним аграрно- бавовник;

виноград;

вівчарство;

м'ясне скотарство.

Важливою особливістю Австралії є високий ризик посух, що стимулює розвиток посухостійких сортів, технологій збереження ґрунтової вологи та точного управління водними ресурсами.

Нова Зеландія має зовсім іншу модель. Сприятливі умови для пасовищ сприяли розвитку високопродуктивного молочного скотарства та вівчарства.

Таким чином, навіть географічно близькі країни можуть формувати різну спеціалізацію залежно від поєднання природних та економічних ресурсів.

10. Україна у світовій системі аграрної спеціалізації є ресурсним потенціалом.

Важливими передумовами є:

- *родючі ґрунти;*
- *значні площі орних земель;*
- *сприятливий для багатьох польових культур клімат;*
- *розвинені традиції землеробства;*
- *значний науковий та селекційний потенціал;*
- *вигідне географічне положення між європейськими та світовими ринками.*

Історично сформувалася переважно зерново-олійна спеціалізація.

До стратегічно важливих культур належать:

- *пшениця;*
- *кукурудза;*
- *ячмінь;*
- *соняшник;*
- *ріпак;*

➤ *soя.*

Водночас Україна має значний потенціал розвитку картоплярства, овочівництва, садівництва, ягідництва, органічного виробництва та глибокої переробки рослинної продукції.

З погляду міжнародного агробізнесу принципово важливо розрізняти експорт сировини та експорт продукції з високою доданою вартістю.

Наприклад:

зерно → борошно → макаронні та хлібобулочні вироби;

соняшник → олія → фасована олія та харчові продукти;

soя → шрот, олія → кормові й харчові продукти;

картопля → крохмаль, пластівці, чипси, заморожені продукти.

Тому перспективою розвитку України є не лише збільшення обсягів первинної продукції, а й поглиблення її переробки.

11. Міжнародна торгівля, як фактор аграрної спеціалізації

Сучасна аграрна спеціалізація неможлива без міжнародної торгівлі.

Одні країни виробляють значні надлишки аграрної продукції, тоді як інші через природні умови, дефіцит землі або високу чисельність населення залежать від імпорту.

Виникають глобальні потоки:

зерно: Північна та Південна Америка, Європа, Причорноморський регіон → країни-імпортери;

soя: Бразилія, США, Аргентина → передусім великі ринки кормової промисловості;

кава: Латинська Америка, Африка, Південно-Східна Азія → Європа, Північна Америка та інші ринки;

какао: Західна Африка → світова кондитерська промисловість;

пальмова олія: Південно-Східна Азія → глобальні харчові та промислові ринки.

OECD-FAO прогнозує подальше посилення ролі міжнародної торгівлі.

До 2034 р. близько 22 % калорій, спожитих населенням світу, будуть пов'язані з міжнародною торгівлею. Це дуже важливий показник.

Він означає, що глобальна продовольча безпека дедалі більше залежить не лише від того, скільки продовольства виробляється, а й від того, наскільки стабільно воно може переміщуватися між країнами.

12. Сучасні трансформації світового сільського господарства

12.1. Зростання продуктивності

Основним джерелом майбутнього приросту виробництва має бути підвищення продуктивності.

Наприклад, OECD-FAO прогнозує, що світове виробництво зернових до 2034 р. може досягти приблизно 3,2 млрд т, а його середньорічне зростання становитиме

близько 1,1 %. При цьому головним чинником збільшення виробництва буде підвищення врожайності, а не розширення посівних площ.

Це принципова зміна парадигми:

XX століття: більше землі + більше ресурсів;

XXI століття: більша продуктивність + точніше використання ресурсів.

12.2. Цифровізація

У сучасному аграрному виробництві використовують:

GPS і GNSS-навігацію;

супутниковий моніторинг;

безпілотні літальні апарати;

датчики стану ґрунту;

автоматичні метеостанції;

карти врожайності;

диференційоване внесення добрив;

штучний інтелект;

роботизовані системи;

цифрові системи управління фермою.

Таким чином формується precision agriculture — точне землеробство.

12.3. Зміна клімату

Кліматичні зміни поступово змінюють традиційну географію сільського господарства.

Зростання температур, зміна режиму опадів, посухи, хвилі спеки, повені та інші екстремальні явища впливають на:

- структуру посівних площ;
- строки сівби;
- тривалість вегетації;
- урожайність;
- поширення шкідників і хвороб;
- потребу в зрошенні.

Тому аграрна спеціалізація вже не є незмінною характеристикою території.

12.4. Розвиток адаптивної селекції

Зростає потреба у сортах і гібридах:

посухостійких;

жаростійких;

стійких до засолення;

стійких до хвороб;

ефективних за використанням води та елементів живлення.

Саме тому селекція рослин перетворюється на один із ключових інструментів адаптації світового сільського господарства.

12.5. Екологізація

Поряд із продуктивністю дедалі більшого значення набувають:

збереження родючості ґрунтів;

зменшення ерозії;
 скорочення втрат азоту;
 раціональне використання пестицидів;
 біологізація землеробства;
 точне внесення добрив;
 скорочення викидів парникових газів;
 збереження біорізноманіття.

Це формує нову модель:

«виробити більше» → «виробити більше з меншими екологічними витратами».

13.Порівняльна характеристика основних аграрних регіонів світу

Регіон	Провідна спеціалізація	Характерні особливості
Європа	зернові, ріпак, овочі, молоко, м'ясо, виноград	інтенсивність, високі стандарти, технологічність
США і Канада	кукурудза, соя, пшениця, ріпак, тваринництво	великотоварне виробництво, механізація, цифровізація
Латинська Америка	соя, кукурудза, кава, цукрова тростина, яловичина	висока експортна орієнтація
Східна Азія	рис, пшениця, овочі, свинарство	висока інтенсивність виробництва
Південна Азія	рис, пшениця, бавовник, цукрова тростина	значна роль дрібних господарств
Південно-Східна Азія	рис, пальмова олія, каучук, кава	тропічна спеціалізація
Африка	какао, кава, кукурудза, просо, сорго, маніок	Характерні особливості
Австралія	пшениця, ячмінь, ріпак, вівчарство	інтенсивність, високі стандарти, технологічність
Нова Зеландія	молочне скотарство, вівчарство	великотоварне виробництво, механізація, цифровізація
Україна	зернові, соняшник, ріпак, соя	висока експортна орієнтація

Світове сільське господарство являє собою складну просторово диференційовану систему, у якій кожна країна формує власну аграрну спеціалізацію відповідно до природних ресурсів, клімату, історичних традицій, технологій, внутрішнього попиту та можливостей міжнародної торгівлі.

Природно-кліматичні умови залишаються фундаментальним чинником спеціалізації, проте їх значення поступово трансформується під впливом технологій. Зрошення, селекція, контрольоване середовище, цифрові технології та точне землеробство дозволяють виробляти продукцію в умовах, де традиційне землеробство було б малоефективним.

У сучасному світі сформувалися потужні аграрні центри: зерново-олійні системи Північної і Південної Америки та Європи, рисівницькі системи Азії, тропічне плантаційне виробництво Африки, Латинської Америки й Південно-Східної Азії, пасовищне тваринництво Австралії та Нової Зеландії.

Водночас світове сільське господарство входить у період масштабної трансформації. За прогнозом OECD-FAO, до 2034 р. виробництво сільськогосподарської продукції та риби може зрости приблизно на 14 %, причому основним джерелом приросту стане підвищення продуктивності.

Водночас очікується подальше посилення міжнародних агропродовольчих потоків.

Тому для сучасного агронома недостатньо знати лише технологію вирощування окремої культури. Необхідно розуміти, чому ця культура вирощується саме в певному регіоні, які країни конкурують на світовому ринку, як змінюється попит і яким чином клімат, технології та міжнародна торгівля можуть змінити географію її виробництва в майбутньому.

Контрольні питання

1. Що розуміють під аграрною спеціалізацією країни або регіону?
2. Які природні чинники визначають територіальну спеціалізацію сільського господарства?
3. Як технологічний розвиток може змінювати традиційну аграрну спеціалізацію?
4. Чому США є прикладом територіальної спеціалізації аграрного виробництва?
5. Які особливості сільського господарства Бразилії?
6. Чому рисівництво найбільш поширене в Азії?
7. Які особливості аграрної спеціалізації країн Середземномор'я?
8. Чим відрізняються аграрні моделі Австралії та Нової Зеландії?
9. Якою є спеціалізація України у світовій аграрній системі?
10. Чому міжнародна торгівля є важливим елементом світової продовольчої безпеки?
11. Як зміна клімату може впливати на географію вирощування культур?

12. Чому підвищення врожайності стає важливішим за просте розширення посівних площ?

Ситуаційне завдання:

1. Уявіть, що до 2040 р. у певному аграрному регіоні середня температура підвищилася, кількість літніх опадів зменшилася, а частота посух збільшилася.

Запропонуйте, як повинна змінитися аграрна спеціалізація регіону. Студенти мають обґрунтувати:

культури → сортовий склад → строки сівби → систему обробітку ґрунту → зрошення → структуру сівозміни → економічну доцільність.

Наприклад, можливим напрямом адаптації може бути збільшення ролі сорго, проса, нуту та інших культур із підвищеною посухостійкістю, але конкретний вибір залежатиме від ґрунтів, водозабезпечення і ринку.

2. «Чи залишиться Україна переважно експортером зерна й олійних культур, чи її майбутня конкурентна перевага має формуватися за рахунок глибокої переробки аграрної сировини?»

Рекомендована література

1. FAO. World Food and Agriculture – Statistical Yearbook 2025. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2025.
2. OECD; FAO. OECD-FAO Agricultural Outlook 2025–2034. Paris: OECD Publishing; Rome: FAO, 2025. DOI: 10.1787/601276cd-en.
3. FAO. OECD-FAO Agricultural Outlook 2025–2034: Medium-term prospects for global agricultural commodity markets. Trade Policy Briefs. No. 63. Rome, 2026.
4. OECD; FAO. OECD-FAO Agricultural Outlook 2025–2034. Cereals. Paris; Rome, 2025.
5. FAO. FAOSTAT. Food and Agriculture Data. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
6. World Bank. World Development Indicators: Agriculture, forestry, and fishing. Washington, DC: World Bank.
7. USDA. Production, Supply and Distribution (PSD). Foreign Agricultural Service, United States Department of Agriculture.
8. European Commission. Agriculture and Rural Development: Agricultural Markets and Agricultural Outlook. Brussels.